

KÖNYVÜNK MEGJELENÉSÉT TÁMOGATTA

a Birtalan Ágnes által elnyert Alapítvány a Magyar Felsőoktatásért
és Kutatásért 5. tematikus pályázata (AMFK 7/96),
valamint

a Birtalan Ágnes által elnyert Művelődési és Közoktatási Minisztérium
FKFP 0950/1997 pályázata.

A kiadáshoz hozzájárult az ELTE Belső-ázsiai Tanszéke is.

Az expedíciós utakat a Sárközi Alice által elnyert OTKA pályázat
és a brit STEIN alapítvány támogatja.

A könyv szerkesztésében közreműködött
Rákos Attila

ISBN 963 18 9218 2
ISSN 1219-7319

© Birtalan Ágnes

Kiadja a Nemzeti Tankönyvkiadó Rt.
1998

Felelős Kiadó: dr. Ábrahám István vezérigazgató
Felelős főszerkesztő: Palójtay Mária
Felelős szerkesztő: J. Király István
Tördelés: Szalai Éva
Terjedelem: 16,5 (A/5) ív
Raktári szám: 60117

Nyomás: Könyvfólia Bt.
Felelős vezető: Tóth Béla
Munkaszám: 98.068

ŐSEINK NYOMÁN BELSŐ-ÁZSIÁBAN II.

Hitvilág és nyelvészet

Szerkeszti: Birtalan Ágnes

MAGYAR FELSŐOKTATÁS KÖNYVEK 10
NEMZETI TANKÖNYVKIADÓ, BUDAPEST

1998

Szüléssel-születéssel kapcsolatos szokások, hiedelmek a nyugat-mongoloknál

VINKOVICS JUDIT

A Magyar–Mongol Nyelvjárás- és Népi Műveltségkutató Expedíció keretében 1992. augusztus 3-án *Xowd* megye *Myangad* járásában a *dörwöd* származású *Xandaa* asszonytól – aki jelenleg *myangadok* között él – *dörwöd* szokásokat, 1995. augusztus 23-án *Uws* megye *Malčín* járásában *Balfaw*, *Buyan* és *Baterdene* adatközlőktől *bayid* szokásokra vonatkozó ismereteket, 1995. augusztus 25-én *Uws* megye *Baruun түрүү* járásában *Düüdee* adatközlőtől szintén *bayid* szokásokat gyűjtöttek Sárközi Alice expedícióvezető és Birtalan Ágnes. Az itt gyűjtött anyag nagyon gazdag, a hiedelemvilág számos területét felöleli, melyből most csak a szüléssel, születéssel kapcsolatos szokások, hiedelmek ismertetésére szorítkozom. A gyűjtés alaposságáról, sokoldalúságáról abból is képet alkothat az érdeklődő, hogy a Mongol Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete által 1996-ban kiadott vastag kötet, a Mongólia néprajztudománya sorozat 2. kötete, az „Ojratok néprajza. XIX–XX. század fordulója” című monográfia *bayid*-okról szóló része (pp. 210–271) a kiválasztott témával csak elszórtan elhelyezett néhány mondat erejéig foglalkozik¹. A korábbi szakirodalom összefoglaló közlését lásd *Őseink nyomában Belső-Ázsiában. Tanulmányok a mongol népi hiedelemvilágról I.* Szerkesztette Birtalan Ágnes. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996 (Magyar Felsőoktatás Könyvek 2.), pp. 141–177. A gyűjtés anyagát a legnyugatabbra, Európába eljutott nyugat-mongol nép, a kalmükök hasonló szokásaival, illetve a témát érintő tibeti hiedelmekkel vontam párhuzamba.

A *Malčín* járásban élő *bayid*-ok is örülnek a gyermekáldásnak. Ha a házasságkötés után egy éven belül az ifjú párnak gyermeke születik, azt jó előjelnek tartják. *Xandaa* asszony szerint a *dörwöd*-ök azt tartják jónak, ha a

¹ *Mongol ulsiin ugsaatmii jüi. 2. Oiradiin ugsaatmii jüi. XIX–XX juunii jaag üye.* Ulaanbaatar, 1996. A kötet a 243. oldalon részletesen leírja a gyermekek ruházatát, s ezzel az expedíció gyűjtését jól kiegészíti.

házasságkötést követő három éven belül születik meg az első gyermek, s különösen örülnek, ha ez a gyermek fiú, mert ezzel megszületett a családi tűzhely örököse. A *bayid*-ok között a sokgyermekes anyákat tisztelet övezi, így azt az asszonyt, aki egymás után három fiúgyermekkel örvendeztette meg családját, *darxan ex*-nek nevezik. A kalmüköknél hasonlóképpen nagy öröm volt a gyermek születése², s a legnagyobb átok számukra az volt, ha valaki azt kívánta: „Ne legyenek utódaid!”³ A kisfiú születése különösen nagy boldogságot jelentett, így kisfiú születésekor a bábaasszony az ajtóból azonnal kikiáltotta a szállás lakóinak, hogy ennek és ennek az apának fia született. A leány születését nem követte ilyen hangos örömnilvánítás, de ha korábban csak fiúgyermekek születtek a családban, előfordult, hogy *gelong*-okat hívtak, imádkoztak, áldozatot mutattak be kifejezetten leány gyermekáldásért⁴. A tibetiek jobban szeretik, ha az elsőszülött gyermek leány, mivel a leány, ha felnőtt, jobban gondoskodik a szüleiről és idős szülei számára hosszú életet biztosít⁵.

Mind a mongolok, mind a tibetiek között az egészséges utódok biztosítása érdekében szigorúan ragaszkodnak az exogám házassághoz, vagyis a szülőknek minimum hét nemzedékig visszavezetve nem szabad rokonoknak lenniük. Ha ezt a tabut megsértik, beteges, rossz erkölcsű gyermekek születhetnek, illetve a család teljesen ki is halhat⁶. A tibetiek szerint kihal annak a férfinak a családja is, akinek nemi szerve olyan erős, mint a fa.⁷

Álljon itt néhány mongol közmondás a család tiszteletéről:

Ajl xödölmör erdem
*Aaw eeġ – erdene*⁸.

A munka – érdem,
A szülők – drágakövek.

² Erdniev, U. E.: *Kalmyki. Istoriko-etnografičeskie očerki*. Izdanie vtoroe, dopolnennoe i perebotanno. Elista, 1980, p. 214.

³ Erdniev, U. E.: Op. cit., p. 264.

⁴ Erdniev, U. E.: Op. cit., p. 214.

⁵ Chopel, Norbu: *Folk Culture of Tibet. Superstitions and Other Beliefs*. Dharamsala, 1993, p. 5.

⁶ Chopel, N.: Op. cit., p. 14. Nyambu, X. – Nacagdorj, C.: *Mongolčuudiin ceerlex yosnii xuraangüi toli*. Ulaanbaatar, 1993, p. 45.

⁷ Chopel, N.: Op. cit., p. 78.

⁸ Sodnom, B.: *Mongol cecen ügiin dalai II*. Ulaanbaatar, 1966 = *Studia Folclorica* (Ulaanbaatar), T. V-II., p. 5.

Aduugaa tanixgüi bayan

*Ač naraa tanixgüi önör*⁹.

Ganc mod oi boldoggüi
*Ganc xün ail boldoggüi*¹⁰.

Yesün xüütei xün – xotiin ax

*Yos ixtei xün – saaxaltiin ax*¹¹

Yesün xüü gargasan ex
*Ix geriin xoimor suudag*¹².

Gegeen saruul gertei bolġ
*Gereer düüren xüütei bolox*¹³.

Jaluu cagt eceg exiin erxeer
Ider cagt exneriin erxeer
*Öilöx cagt xüüxdiin erxeer*¹⁴.

Ĵoroo moritoi xün yuund
č awtagdaxgüi
Jurgaаn xüütei xün xend
*č darlagdaxgüi*¹⁵.

Olyan gazdag, hogy nem ismeri egyenként a lovait.
Olyan nagy család, hogy nem ismeri egyenként az unokáit.

Egyetlen fából még nem lesz erdő.
Egyetlen emberből még nem lesz család.

Az az ember, akinek kilenc fia van –
a szállás legtiszteltebb férfi rokona,
A hagyományt ismerő ember –
a szomszédok között számítt vezetőnek.

Az az édesanya, aki kilenc fiút szült,
A nagy jurta tiszteleti helyén szokott ülni.

Legyen világos, fényes otthonod
És a jurtát kitöltő gyermekeid.

Legény korodban a szüleid jogán,
Házaskorodban a feleséged jogán,
Időskorodban a gyermekeid jogán.

A poroszka lóval utazó ember
semmibe sem keveredik bele,
A hat fiúval rendelkező embert
senki sem győzheti le.

⁹ Sodnom, B.: Op. cit., p. 4.

¹⁰ Sodnom, B.: Op. cit., p. 4.

¹¹ Sodnom, B.: Op. cit., p. 4.

¹² Sodnom, B.: Op. cit., p. 29.

¹³ Sodnom, B.: Op. cit., p. 23.

¹⁴ Sodnom, B.: Op. cit., p. 31.

¹⁵ Sodnom, B.: Op. cit., p. 30.

Jaluu saindaa xüü üj
Morinii saind gajar üj¹⁶.

Szép fiatalságodban lásd meg fiaidat,
Ha jó lovad van, lásd meg az idegen
földeket.

Morinii erdene gajar taniuldag
Xüüxnii erdene xüü taniuldag¹⁷.

A jó ló idegen földekkel ismertet meg,
A jó asszony a fiaiddal ismertet meg.

Aaw n' xaraxgüi bol
Xüü n' üjne,
Eej n' xaraxgüi bol
Xüüxen n' üjne¹⁸.

Ha az apa nem látja,
A fia meglátja.
Ha az anya nem látja,
A leánya észreveszi.

Agt üxwel šir n' üldene
Aaw üxwel xüü n' üldene¹⁹.

Ha egy mén elpusztul, a bőre marad utána.
Ha az apa hal meg, a fiai maradnak utána.

A tibetiek szerint a terhesség általában 9 hónapig és 10 napig tart, ám ha véletlenül egy ló keresztülmegy egy terhes asszony fölött vagy a terhes asszony átmegy egy ló hasa alatt, akkor a kancákhoz hasonlóan ő is 12 hónapig fogja hordani terhét²⁰.

A *malčín*-i *bayid* terhes asszony arról ismeri fel másállapotát, hogy bizonyos ételektől, italoktól megundorodik, illetve elkezd hízní.

A tibeti hiedelmek szerint ha egy asszony kígyóval vagy békával álmodik, terhes lesz²¹. Vagy ha egy korábban született gyermek lehajol és keresztül néz a lábai között, akkor édesanyja nemsokára terhes lesz, mivel a tibeti gyermek ezzel a cselekedetével mintegy megnézi, hogy ki fog utána jönni²². A tibetiek szerint előfordul, hogy mennydörgés után eltűnik a gyermek a terhes asszony méhéből, mert a mennydörgés tulajdonképpen egy sárkány és a sárkány rabolja el a magzatot²³.

Természetesen a *malčín*-i *bayid*-ok is próbálják megjósolni a születendő gyermek nemét. Az egyszerű emberek szerint az orvosok, a tudósok és a lámák az asszony alakváltozásából tudják megmondani, milyen nemű lesz a gyermek. Mások abból vonnak le következtetéseket, hogy az asszony reggel vagy este szokott-e megszomjazni. A néphit szerint, ha a frissen levágott birka mirigyét felnyitják és abból fehér színű valami jön ki, akkor a gyermek fiú lesz. Általános nézet szerint, ha a terhes asszony hasa csúcsosodik, hegyes, akkor fiú lesz, ha a hasa gömbölyű, akkor lány.

A tibetiek szerint orvos vagy láma segítségével is meg lehet állapítani a születendő gyermek nemét. Amikor a terhes asszony vizel és a vizelet jobbra kitér a középtől, akkor fiú lesz a gyermek. Ha a vizelet balra tart, a következő gyermek leány lesz²⁴. A pénteken nemzett gyermek általában fiú lesz, mivel a péntek szerencsés nap, s az ilyenkor végzett minden tevékenység szerencsésebben alakul a hét többi napjához képest²⁵. Ha a családnak egy fűjtató (tibetiül: *bu-pa*) kerül a birtokába, akkor különösen örülnek, mivel ez hamarosan fiúgyermek születését jelzi számukra²⁶. A nomád tibetiek szerint ha valaki félig töltött szilkéből issza a *čan*-t, a tibeti sört, akkor leánya lesz, ha széléig töltött szilkéből issza, akkor fia lesz²⁷. A szülés előtt közvetlenül is lehet következtetni a születendő gyermek nemére. Ha szülés előtt az anya vért veszít, akkor kisfiú lesz, ha szülés előtt nem távozik vér, akkor leány lesz²⁸.

A *bayid*-ok szerint városban a terhes asszonyt (*bayid* kifejezéssel: *köl kündtee kün*) kímélni szokták a nehéz munkától, a vidéki asszonyoknak azonban végig dolgozniuk kell. Hiedelmük és talán tapasztalataik szerint is a dolgozó asszony könnyebben szül. A terhes asszony számára azért létezik néhány tilalom: nem szabad magasra kapaszkodnia, mert ilyenkor a köldökzsinór a gyermek nyakára tekeredhet. A terhes asszonynak nem szabad sokat varrnia. A szomszédban vendégségben nem szabad vörös húst ennie. A többieknek nem szabad a terhes asszony előtt keresztetnie az útját, mert ez

¹⁶ Sodnom, B.: Op. cit., p. 31.

¹⁷ Sodnom, B.: Op. cit., p. 40.

¹⁸ Sodnom, B.: Op. cit., p. 3.

¹⁹ Sodnom, B.: Op. cit., p. 4.

²⁰ Chopel, N.: Op. cit., p. 3.

²¹ Chopel, N.: Op. cit., p. 88.

²² Chopel, N.: Op. cit., p. 9.

²³ Chopel, N.: Op. cit., p. 3.

²⁴ Chopel, N.: Op. cit., p. 78.

²⁵ Chopel, N.: Op. cit., p. 32.

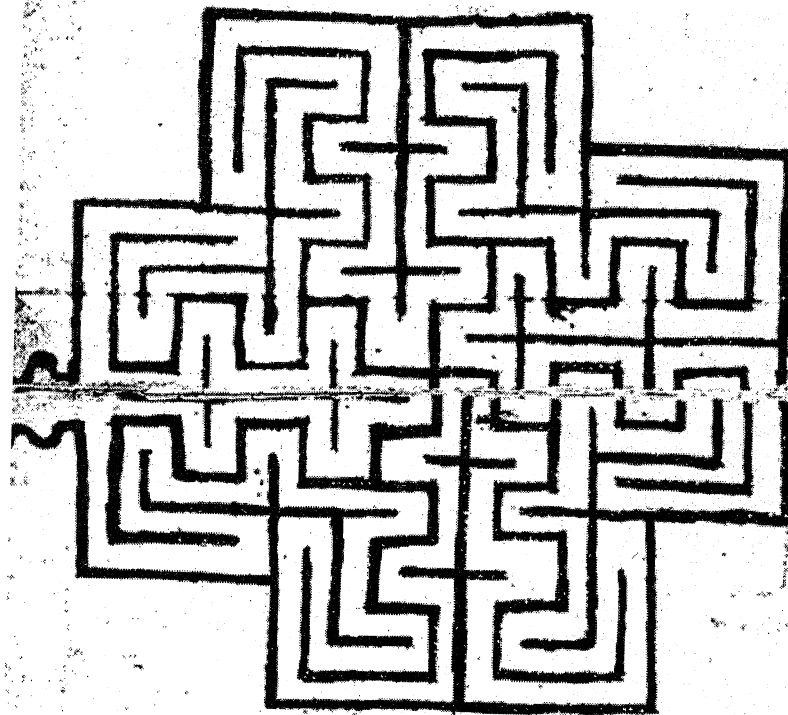
²⁶ Chopel, N.: Op. cit., p. 57.

²⁷ Chopel, N.: Op. cit., pp. 21–22.

²⁸ Chopel, N.: Op. cit., p. 4.

bajt, akadályokat eredményezhet a jövődő gyermek életében. Két terhes asszony nem találkozhat, feltétlenül ki kell kerülniük egymást²⁹.

A *bayid* asszony a jurta északnyugati részén szül. Az asszonynak otthon kell szülnie, de ha véletlenül mégis idegen szálláson szül, négy nap múlva juttatják haza³⁰. A *dörwöd* asszonyok ülve szülnek. A kalmük asszony otthon a földön megvetett ágyon szült³¹. A tibetiek szerint a születés csak akkor következik be, ha a gyermeknek megfelelő csillag megjelenik az égen³². A szülésnél a *bayid*-oknál a férj, idősebb nőrokonok, tapasztalt idős asszonyok segítenek. A tibetiek szerint ha a magzat fiú és az apa is jelen van a szülésnél, a gyermek nem fog azonnal megszületni, mivel szégyenkezik az apja előtt³³. A szülés idején idegen nem léphet be a jurtába, s ezt kötél kifüggesztésével jelzik mind a *bayid*-oknál mind a *dörwöd*-öknél. Az asszony kosárnak vagy ládának támaszkodva, száraz lótrágyával bélelt és letakart kosárba szül. A köldökzsinórt az egyik szomszédos szállás idős asszonya szokta elvágni, ezért őt a későbbiekben *küi eej*-nek nevezik. A kalmükek a köldökzsinórt egy külön késsel vágják el, amelyet családi relikviaként zárt dobozban tartottak. Ha a kalmük apa megjelent a köldökzsinór átvágásánál, levették kalapját és valamivel ki kellett váltania azt³⁴. A *bayid*-oknál a szülés idején sem borítják be teljesen a jurta tetőgyűrűjét, mivel ez csak halál esetén van szokásban. A szülés idején csendben kell lenni, ám ha az asszony hosszan és nehezen vajúdik, a jurta mellett hirtelen puskával a levegőbe lőnek, amittől az asszony összerезzen és megszüli. Az ikerszülés viszonylag ritka, ezer szülésből általában csak egy ikerszülés szokott előfordulni. Bár az ikerszülést jó előjelnak tartják, a *Malčín*-járásbeli *bayid*-oknál nem léteznek ilyenkor követendő különleges szokások. A tibetiek szerint hármas ikrek születése nagyon jó előjel, mivel a hármas szám a Három Bódhiszattvára, Avalokiteśvara-ra, Mañjuśrī-ra és Vajrapāṇi-ra utal³⁵.

A vajúdás idejét megrövidíteni hivatott labirintus ábra.
Részletesebben lásd Őseink nyomán Belső-Ázsiában. Tanulmányok
a mongol népi hiedelemvilágról I. Budapest, 1996, p. 150.

²⁹ Az egyéb tabukat lásd Nyambuu, X. – Nacagdorj, C.: *Mongolčuudiin ceerlex yosnii xuraangüi tol'*. Ulaanbaatar, 1993. A kis kötet körülbelül 120 olyan tabut tartalmaz, amelyek a szüléssel, születéssel, illetve a kisgyermekkorral foglalkoznak, így ezek közül csak a jelen gyűjtést alátámasztó tabukat idézzük.

³⁰ Nyambuu, X. – Nacagdorj, C.: Op. cit., p. 60.

³¹ Erdniev, U. E.: Op. cit., p. 214.

³² Chophel, N.: Op. cit., p. 9.

³³ Chophel, N.: Op. cit., p. 4.

³⁴ Erdniev, U. E.: Op. cit., p. 215.

³⁵ Chophel, N.: Op. cit., p. 16.

A *bayid*-ok szülés előtt feltétlenül levágnak egy birkát. Az abból főtt csontlé egy részében fürdetik meg első alkalommal a gyermeket, a többi meg az anyával itatják meg, hogy minél gyorsabban felerősödjék. A főtt birkacsontok közül megtartják a bokacsontot, becsomagolják és ládában őrzik, majd később a gyerekek öröklék ezt a csontot. A köldökszinór levágott darabját is megőrzik 1-2 évig, azután egy hátsó zablárához kötik, mivel a ló különös tiszteletben tartott állat a mongol népeknél. A későbbiek folyamán a ló zablájáról el szokott veszni ez a köldökszinórdarab. A *dörwöd* asszonyok a szülést követő egy hónapon belül csak birkahúst ehetnek, kecskehústól tartózkodniuk kell, mert az fáradtságot okoz. A szülés után csak három napig tart a gyermekágy. Ez alatt az anyós vagy a férj húgai látják el az anyát és gyermekeit. Az újszülöttet védik a szélétől, huzattól, megfázástól, de teljesen zárt helységben sem tartják. Minden nap megmosdatták és három-négy naponként fürösztik.

A *Malčín* járásbéli *bayid*-ok úgy tartják, hogy ha este megtisztítják a tűzhezlyet, a gyermek jól fog aludni. Ha a gyermek sokat sír, hagyományos szokás szerint ólmot öntenek, amely a hideg vízben különböző formákat vehet fel, így próbálják kikövetkeztetni, mitől ijedt meg a gyerek. Végül az ólmot eldobják és a gyermek is megnyugszik. Ezt a szokást el lehet végezni felolvasott gertyaviasszal is. Ha a megijedt gyermek felsír, a *malčín-i bayid*-ok a tűz fölött az edénybe sót tesznek és az a meleg hatására ropogni kezd. Így, a *bayid*-ok által *šireg*-nek nevezett szokással engesztelik ki a haragvó tüzet. *Xandaa* asszony szerint a beteges gyermeket azzal is gyógyíthatják, ha *Caragana*-val megcsapkodják. A bölcsőben (*dörwöd* nyelven *ölgöö*) lévő gyermek fejéhez nemezből készült és rókafejből származó bőrdarabbal díszített rókafigurát tesznek, hogy ne féljen.³⁶ A bölcsőbe pénzt is helyeznek, a felakasztott csengőcske pedig a csecsemő unalmát űzi el. A nagyobb gyermekek cipőjének orrára is csengőt szoktak varrni, hogy tudják, merre jár.

Amikor a növekvő gyermeknek kihullanak a tejfogai, azokat birkafaggyúba csomagolva a kutyának adják, azzal, hogy „Vedd el a rossz fogakat!”, majd azt mondják neki, hogy „Jó fogaidat pedig add nekem!”.

A gyermek 14-15 hónapos korában kapja a nevét. A többiekkel is megállapodott nevet az apa szokta adni a gyermeknek. Előfordulhat névváltoztatás is, de ehhez a szertartáshoz már lámák segítségét kéri.

³⁶ Jelen kötetben Birtalan Ágnes cikke tartalmazza a róka óvóamulett értelmezését.

Ha véletlenül meghal a gyermek, neve tabu lesz, azt az utána született gyermekeknek már nem szabad adni. A gyermeket a temetés előtt valamilyen módon megjelölik a szülők, és így előfordulhat, hogy a gyermek újra visszaszületik szülei családjába. A *malčín-i bayid*-ok a halott gyermek fejét fehér *xadag*-gal bekötik, párnával alátámasztják és mellé a koporsóba vizet vagy sárga teát, tejes ételeket és kedvenc játékait helyezik. Az adatközlők szerint előfordult, hogy a lámák utasítása szerint a pusztába kitétték a halott gyermeket³⁷. Ha egy terhes asszony meghal, a gyermeket feltétlenül ki kell venni belőle. Mivel az elhunyt a gyermek édesanyja, a halála a gyermek következő újjászületésének útjában akadályt jelenthet³⁸.

A gyermek kb. hároméves korában végzik el a rituális hajvágás ceremóniáját, amelyet a *malčín-i bayid*-ok *küükdiin öröwlög awna* kifejezéssel neveznek. Ennek napját asztrológus határozza meg, de a napszak már nincs meghatározva, így reggel is, este is el lehet végezni. A *dörwödöknél* ezt a szertartást csak délután lehet megtartani. Az asztrológus meghatározza, hogy mely évek kedvezőtlenek a gyermek szempontjából, ezért a kedvezőtlen években született emberek nem vehetnek részt a szertartáson és az azt követő lakomán. A gyermek fejének jobb oldaláról vágják le az első tincset egy *xadag*-gal díszített ollóval. A *xadag*-gal díszített ollóhoz kötötték ezt a bizonyos tincset, az egészet fehér vászonba csomagolva a gyermeknek ajándékozták³⁹, ezenkívül jókívánságokat, áldásokat mondtak a javára és ajándékot adtak vagy ajánlottak fel neki. Ez az ajándék feltétlenül meleg lehetett (ló vagy birka) lehet, de ikertestvéreknek általában nem kifejtett birkát, hanem csak bárányt ajánlanak fel. A lakomán az idősebb rokonoknak keresztcsontot főznek (a *bayid*-ok a halhakkal szemben nem főzik meg teljesen az *uuc*-ot, csak addig főzik, ameddig a külső része megbarnul), a legidősebbeknek pedig *buuij*-ot szolgálnak fel. A keresztcsont zsírából minden résztvevő eszik, így a nők is fogyasztanak belőle. Az adatközlők szerint elmondott jókívánság a következőképpen hangzott:

³⁷ A *Mongol ugsaani jüi* (2. bot', p. 259.) szerint a halott gyermeket kisebb zsákba teszik, s útközben mintegy elvesztik.

³⁸ Nyambu, X. – Nacagdorj, C.: Op. cit., p. 21.

³⁹ Nyambu, X. – Nacagdorj, C. (op. cit., p. 37.) szerint tilos kidobni az ezen a szertartáson levágott haját, feltétlenül méltó módon kell megőrizni, hogy a gyermek lelke, jó szerencséje ne károsodjék.

Urt nastai
 Udaan jargaltai
 Nomond mergen
 Noirond sergeg
 Üilend uran
 Ügend cecen
 Daind baatar
 Dalaid usč
 Xurimand cowoo
 Xuulind šudraga
 Ex orondoo sain xüüxed baigaarai!⁴⁰

Légy hosszú életű,
 Tartósan boldog,
 Tudásban bölcs,
 Alváskor is éber,
 A munkában ügyes,
 Szavakban bölcs,
 A háborúban hős,
 Az óceánban jól úszó,
 Lakodalmon kiemelkedő,
 Törvény dolgában becsületes,
 Hazájához jó gyermek.

A *dörwöd*-öknél és a *kalmüköknél* körülbelül ötéves korban volt a rituális hajvágás. A gyermek haját előtte fekete teával megmosták, vállát *xadag*gal leterítették és fiúgyermeknél jobbfelől, lánygyermeknél balfelől kezdték el a fűrtök levágását. A levágott hajszálakat (*xüüxdiin daaxi*) az anya kendőbe gyűjtötte és vagy dobozban vagy a gyermek párnájához varrva őrizték. A fiúknál a fej bizonyos részein tincseket hagytak⁴¹. *Xandaa* asszony szerint a leánygyermeknél mindent fordítva csinálnak, mint a fiúknál.

A mongoloknál is előfordul, hogy a szülők halála esetén a rokonok vagy idegenek nevelik fel a gyermeket, de az ilyen gyermek sorsára talán a következő közmondás vonatkozik:

Ax nar olon bolowč	Bár a nagybácsik sokan vannak,
Aawtai adilgüi	Nem érnek fel az édesapával.
Egč nar olon bolowč	Bár a nagynénik sokan vannak,
Ejfei adilgüi	Nem érnek fel az édesanyával.

És végül álljon itt három olyan amulett képe, amelyről az expedíció idáig nem gyűjtött anyagot, de mind Kínában, mind Tibetben és Mongóliában elég gyakori. A Hopp Ferenc Kelet-Ázsiai Művészeti Múzeum Mongol Gyűjteményében őrzünk olyan fadúcokat, amelyekkel a Mennyei Kutya által okozott ártalmat lehetett elhárítani. A Tibetben korai kínai átvett hiedelem szerint két fekete mennyei kutya (*gnam khyi nag-po*) létezik. A kan kutya kutya feje, madár szárnya, a disznóhoz hasonló domborulata, kígyó farka van, amelynek tekervényein egy emberi fej látható. A szukának kutya feje, ló teste, a mitikus madárkirályéhoz, Garudáéhoz hasonló szárnya és kígyó farka van. A fejét lángnyelvek veszik körül és teknősön lovagol⁴². A kínai hiedelem szerint ezek a fekete színű, hatalmas mennyei kutyák elnyelik a halandók gyermekeit, ezért ellenük a férjes asszonyok hálólhelyét gyakran díszítik *Hou Ji*⁴³, a mesterlövész képével, aki őszibarackfából készült nyilával lenyilazza ezeket a félelmetes lényeket⁴⁴. Az amuletteken a Mennyei Kutya vagy Kutyák feje alatt démonok elhárítására szolgáló jóselek, majd néhány sor tibeti szöveg látható. Ezek a következők:

72.8.a jelű amulett:

*gnam khyi bar khyi hala khyi nag khyi
 nag čhen nag čhuñ nan kun-thub zab*

Nyeld el a Mennyei Kutyákat, a Középső Világ kutyáit, a rút kutyákat, a fekete kutyákat, a nagy feketét és a kis feketét, a bajokat.

72.8.b jelű amulett:

*nag čhen nag čhuñ bu lag stoñ
 ki-kañ pi-liñ phra-ma sogs
 nan kun-thub khyad mčhog zab*

⁴⁰ A jókívánságok egyéb variációira lásd Gaadamba, Š. – Cerensodnom, D: *Mongol ardiin aman joxioliin deej bičig*. Ulaanbaatar, 1978, pp. 120–121. Nyambuu, X.: *Önöögiin mongol yos*. Ulaanbaatar, 1976, pp. 134–135. Ar'yasüren, Č. – Nyambuu, X.: *Mongol yos janšliin бага tailbar toli*. Ulaanbaatar, 1990, pp. 111–112. Ar'yasüren, Č. – Nyambuu, X.: *Mongol yos janšliin dund tailbar toli*. Ulaanbaatar, 1991, p. 294.

⁴¹ Erdniev, U. E.: Op. cit., p. 215.

⁴² Nebesky-Wojkowitz, Réne de: *Oracles and Demons of Tibet. The Cult and Iconography of the Tibetan Protective Deities*. 'S-Gravenhage, 1956, pp. 295–296.

⁴³ *Ji*, az íjász kultúrhérosz egyéb csodálatos cselekedeteire vonatkozóan lásd *Mitológiai enciklopédia* II. Budapest, Gondolat, 1988, pp. 412–413.

⁴⁴ Alla Gomboeva burját muzeológus szíves közlése.

Különösen nagyon nyeld el
a nagy feketét és a kis feketét, az ezerlábút,
a *ki-kang*-ot és *pi-ling*-et, a rossz nyelveket
és a hasonló bajokat.

72.9. jelű amulett:

nag čhen nag
čuñ bu lag
ston-pa ki-kañ
pi-liñ phra-ma
sogs ñan
kun-thub khyad
mčhog zab

Különösen nagyon nyeld el
a nagy feketét és a kis feketét, az ezerlábút,
a *ki-kang*-ot, a *pi-ling*-et, a rossz nyelveket és
más hasonló bajokat.

Végül szeretnék köszönetet mondani a nyugat-mongol anyag gyűjtőinek,
hogy publikálásra átengedték számomra a fentebb közölt adatokat, a Hopp
Ferenc Kelet-Ázsiai Művészeti Múzeumnak az amulettek közlésének enge-
délyezéséért és Bodor Istvánnak a lenyomatok elkészítéséért.

IRODALOMJEGYZÉK

- Mongol ulsiin ugsaatnii jüi 2. Oiradiin ugsaatnii jüi. XIX-XX juunii jaag*
üye. Ulaanbaatar, 1996. [Mongol néprajz 2. Ojrát néprajz. A XIX-XX.
század fordulója]
- Ariyasüren, Č. – Nyambuu, X.: *Mongol yos janšliin бага tailbar toli.* Ulaan-
baatar, 1990. [Mongol szokások kis értelmező szótára]
- Ariyasüren, Č. – Nyambuu, X.: *Mongol yos janšliin dund tailbar toli.* Ulaan-
baatar, 1991. [Mongol szokások értelmező középszótára]
- Chophel, N.: *Folk Culture of Tibet. Superstitions and Other Beliefs.* Dharam-
sala, 1993.

72.8.a

72.8.b

72.9

- Erdniev, U. E.: *Kalmyki. Istoriko-etnografičeskie očerki*. Izdanie vtoroe, dopolnennoe i pererabotannoe. Elista, 1980.
- Gaadamba, Š. – Cerensodnom, D: *Mongol ardiin aman joxioliin deej bičig*. Ulaanbaatar, 1978. [A mongol népköltészet legjava]
- Nyambuu, X. – Nacagdorj, C.: *Mongolčuudiin ceerlex yosnii xuraangui toli*. Ulaanbaatar, 1993. [Mongol tabuszokások rövid szótára]
- Nyambuu, X.: *Önöögiin mongol yos*. Ulaanbaatar, 1976. [Mai mongol szokások]
- Sodnom, B.: Mongol cecen ügiin dalai II. *Studia Folclorica* T. V-II. Ulaanbaatar, 1966. [Mongol bölcs mondások óceánja]

SZÍNES KÉPMELLÉKLET